

Sauli Niinistön yhdeksän hetkeä

MATTI VIRTANEN

Sauli Niinistö valittiin eduskuntaan 1987, vasta kolmannella yrittämällä. Saman puolueen ja saman vaalipiirin voimamies Ilkka Kanerva luonnehti tuolloin Niinistöä ”tyypilliseksi yhden kauden kansanedustajaksi”. Ensimmäisenä vaalikauteen Niinistö ei juuri erottunutkaan kokoomuksen muista kansanedustajista, vaan häntä pidettiin epäitsenäisenä ja värittöminä takarivin taavina. Vain Niinistön uudet kansanedustajaverit Kari Häkämies, Heikki A. Ollila ja Anssi Rauramo alkoivat nähdä Niinistössä oman pienen porukkansa priimuksen.

Miten tällaisesta miehestä voi sittemmin tulla presidentti? Tätä kysymystä Risto Uimonen ryhtyy kirjassaan purkamaan ja onnistuu siinä varsin hyvin, koska noudattaa historiantutkijan otetta: mitä tapahtui, missä järjestyksessä ja millaisin seurauksin. Yksittäisen ihmisen uran voi ”selittää” vain rekonstruoimalla sen olennaiset tapahtumat ja käänneet ja niiden kasautuvat vaikutukset. Uimosen sanoin: ”Valituksi tulemisessa on kyse prosessista, joka alkaa jostakin ja päättyy vaalivoittoon.”

Niinistön uran varsinainen alku, sen ensimmäinen ”hetki”, on valinta perustuslakivaliokunnan puheenjohtajaksi helmikuussa 1993. Ministeri Kauko Juhantalo oli eronnut ministerin tehtävistä korruptioepäilyjen takia, ja perustuslakivaliokunnan piti arvioida, oliko epäilyissä perää. Oikeuskansleri Jorma S. Aalto oli arvioinut, ettei Juhantalon syyt-

tämiseen ole perusteita. Niinistön johdolla valiokunta oli toista mieltä, ja Juhantalo tuomittiin valtakunnanoikeudessa lokakuussa 1993.

Tapaus Juhantalo sai valtavasti julkisuutta, ja Niinistö profiloitui harkitsevana ja argumentoivana juristina. Seuraavan vuonna Pertti Salolainen joutui eroamaan luottamuspuolan takia kokoomuksen puheenjohtajuudesta, ja tilalle valittiin elokuussa 1994 nostetta alleen saanut Niinistö. Niinistön johdolla kokoomus vältti kevään 1995 vaaleissa uhkaamassa olleen rökeltäppion ja jatkoi Paavo Lipposen vetämässä hallituksessa. Niinistö kolminkertaisti kannatuksensa ja ylsi lähes 19 000 äänellään vaalien ääniharavaksi.

Niinistö oli aluksi oikeusministeri, jonka johdolla uusi hallitus ryhtyi heti valmistelemaan presidentin valtaoikeuksien kaivamista. Komitea ehdotti uuteen perustuslakiin muotoilua, jonka mukaan presidentti johtaa Suomen ulkopolitiikkaa *yhdessä* valtioneuvoston kanssa. Muotoilu olisi sitonut presidentin täysin valtioneuvoston kantaan.

Tätä muotoilua Niinistö ei hyväksynyt. Heinäkuussa 1997 Niinistö sanoi Helsingin Sanomissa: ”Presidentistä ei pitä tehdä pelkkää keulakuvaa. Kyllä hänen tehtävänsä on hoitaa ulkopolitiikkaa.”

Eikä tehty. Uusi oikeusministeri, Niinistön kaveri Kari Häkämies löysi muotoilun, jossa yhdessä-sana korvattiin sanalla *yhteistoiminnassa*. Näin presidentti ja valtioneuvosto ovat kaksi erillistä toimijaa, joiden

Risto Uimonen
Puolivallaton presidentti
Sauli Niinistön pitkä
kiri Mäntyniemeeseen
WSOY, 2012

välistä yhteistoimintaa johtaa presidentti.

Niinistöstä ei siis tullut presidentin ulkopoliittisen vallan kannattajaa vasta silloin, kun hän ryhtyi vakavissaan itse tavoittelemaan virkaa. Hän oli tätä mieltä jo vuonna 1997 ja on sen jälkeen pysynyt tiukasti kannassaan, vaikka oma puolue kokoomus pyrki koko 2000-luvun tekemään presidentistä pelkän keulakuvan.

Vuodesta 1996 vuoteen 2003 Niinistö oli tiukka ja ärhäkkä valtiovarainministeri, edeltäjänsä Iiro Viinasen tapaan. Niinistö oli tiukka joka suuntaan, myös omiinsa päin. Lipposen ja Niinistön johdolla hallitus päätti pilkkoa Alko-konsernin kolmeen osaan, vastoin Alkon yksityistämistä kannattaneen silloisen pääjohtajan Ilkka Suomisen ja Alkon hallintoneuvostoa johtaneen Riitta Uosukaisen kantaa. Suominen protestoi siirty-mällä eläkkeelle.

Kevään 1999 eduskuntavaaleissa kolmen suurimman puolueen puheenjohtajat, Esko Aho, Paavo Lipponen ja Sauli Niinistö olivat ehdolla Helsingin vaalipiirissä. Niinistö oli jälleen ylivoimainen ääniharava koko maassa. Hän sai yli 30 000 ääntä, enemmän kuin Aho ja Lipponen yhteensä. Siinä hetkenä Niinistö nousi poliittikkona omalle tasolleen.

Seuraavana vuonna olivat presidentin vaalit, ja Niinistön ilmoittautumista ehdolle pidettiin selvänä. Niinistö kuitenkin sanoi, ettei ole presidenttiainesta, mutta jatkaili kielteistä päätöstään kesän 1999 lopulle. Loka-kuussa kokoomus asetti ehdokkaaksi Riitta Uosukaisen, joka johti gallupeja vielä joulukuussa, mutta jäi vaalin ensimmäisellä kierroksella kolmanneksi.

Miksi Niinistö kieltäytyi? Uimonen viittaa kahteen syyhyn. Tuolloin vahvana virtauksena oli Elisabeth Rehnistä alkanut ja puolue- ja sukupuolirajat ylittänyt nainen presidentiksi -liike. Vuonna 2000 vahvoilla olisi naisehdokas, joka loppusuoralla kykenisi selkeään irtiotoon. Näin tapahtui: ensin hyytyi Rehn, sitten Uosukainen ja voiton vei Tarja Halonen. Niinistö ehkä ajatteli, että jos hän tässä vaiheessa menisi häviämään voitavalle naisehdokkaalle, hän hukkaisi tulevat mahdollisuutensa – kuten sitten teki Halosen vastaehdokas Esko Aho.

Toiseksi Niinistö ehkä tuoloin, 51-vuotiaana, mietti, ”miten puolivallaton leskimies voi hankkia itselleen elämänkumppanin presidenttinä”.

Niinistö jätti 2001 kokoomuksen puheenjohtajan ja 2003 ministerin tehtävät ja siirtyi Euroopan investointipankin varapääjohtajaksi – ja julkaisi 2005 kirjan *Viiden vuoden yksinäisyys*. Se oli ällistyksen hetki lähes kaikille: kuivana talousmiehenä pidetty juristi osasi kirjoittaa, eikä vain sujuvaa asiatekstiä vaan myös kaunokirjallisesti laadukasta ja ilmeikästä kuvausta omasta elämästään ja suruistaan. Vaikutelma vahvistui kaksi vuotta myöhemmin, kun Niinistö julkaisi kirjan *Hiljaisten historia*. Siinä pai-

nottui uusi Niinistön puoli: kyky empatiaan, taito eläytyä hyvinkin erilaisten ihmisten kokemusmaailmaan.

Vuoden 2006 presidentin vaaleihin Niinistö sitten suostui ehdokkaaksi, millä hän paitsi maksoi velkaansa kokoomukselle myös testasi todellisia myöhempiä mahdollisuuksiaan. Suositun naispresidentin voittaminen ei ollut tavoitteena, mutta toisella kierroksella Niinistö-ilmio lähti niin hurjaan vauhtiin, että Halonen kykeni voittoon vain niukasti. Seuraavan vuoden eduskuntavaaleissa Niinistö tuplasi edellisen ennätyksensä ja sai yli 60 000 ääntä eli kaikkien aikojen suurimman vaalipiirikohtaisen äänipotin. Niinistö ryhtyi eduskunnan puhemieheksi, sopivan etäälle päivänpolitiikasta.

Enää oli yksi este. Niinistön vaimo oli kuollut auto-onnettomuudessa tammikuussa 1995. Pitkään Niinistö oli yksin, kunnes 2000-luvun alussa suhde Tanja Karpelan kanssa näytti poistavan ongelman. Suhde kuitenkin päättyi nopeasti, ja taas Niinistö oli yksin. Lopulta tammikuussa 2009 Iltasanomat kertoi, että Niinistö nai runotytön yllätyshäissä. Jenni Haukiosta tuli valtakunnan julkkis parissa päivässä, ja avioitumisen myötä Niinistön suosio mielipidemittauksissa nousi viitisen prosenttiyksikköä.

Niinistön ja Haukion suuri ikäero olisi saattanut vuoden 2012 vaaleissa kääntyä rasitteeksi. Uimosen mielestä suojaa tarjosi toisen kierroksen vastapari. Eläkeikää lähestyneen miehen ja 35-vuotiaan naisen suhde näytti sittenkin suhteellisen sovinnaiselta, kun vierelle pantiin Pekka Haavisto ja Antonio Flores.

Kokeneena toimittajana Uimonen kirjoittaa analyttistä ja elävää tekstiä, mutta yksi vääristynyt painotus minua vaivaa läpi kirjan, sen nimeä myöten. ”Puolivallaton presidentti” on sinänsä kekseliäs väännös Niinistön omasta sanonnasta, ja se pitää myös hyvin paikkansa, jos nykypresidenttiyttä verrataan aikaan ennen vuotta 2000. Mutta Uimonen väittääkin, että vuoden 2011 perustuslain tarkistuksessa presidentin valta edelleen olennaisesti kaventui. Näin ei kyllä käynyt. Lähes koko eliitti oli valmis ottamaan presidentiltä pois myös ulkopoliittisen vallan, mutta suurella ryminällä käynnistetty hanke kuivui poliittisen paineen alla kokoon. Ainoa olennainen muutos lopulta oli, että ratkaisuvallasta presidentin ja valtioneuvoston mahdollisessa kiistassa annettiin eduskunnan täysistunnolle – mikä mieluummin lisää ja kuin vähentää presidentin vaikutusmahdollisuuksia.

Risto Uimonen vetää yhteen vertaamalla Niinistöä Mauno Koivistoon. Kummastakin tuli presidentti pitkän kypsyttelyajan jälkeen, jonka aikana tapahtumat ja käänteet kasautuivat vauhdittuvaksi nosteeksi. Molemmat pyrkivät enemmän tai vähemmän tietoisesti presidentiksi, mitä kumpikaan ei kuitenkaan koskaan myöntänyt. Avoimesta pyrkyrystä ei seuraa mitään hyvää, kuten Paavo Värysen kohtalo osoittaa. Molemmilla oli jännitteinen suhde omaan puolueeseensa, molemmat tukeutuivat mieluummin suoraan kansaan – molemmat olivat ja ovat edelleen taitavia käyttämään mediaa hyväkseen. Viimeisin osoitus tästä oli Sauli Niinistön kesäkuinen Kultaranta-operaatio.